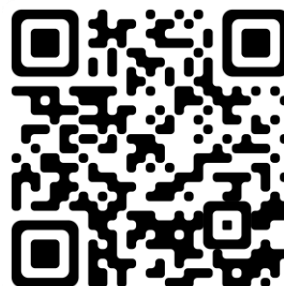

DOI 10.37491/UNZ.85-86.11
УДК 338.2 (477)

Олександр ТИЩЕНКО¹

ІНКЛЮЗИВНИЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПРІОРИТЕТИ

За результатами оцінки тенденцій за основними соціально-економічними показниками, показано роль сільських територій в економіці України та систематизовано чинники, що стримують їхній подальший ефективний розвиток. Обґрунтовано доцільність впровадження інклюзивного підходу щодо сільського розвитку в умовах децентралізації влади. На основі базових положень концепції інклюзивного розвитку та особливостей її вияву на рівні сільських територій розкрито зміст поняття «інклюзивний сільський розвиток». Встановлено невідповідність розвитку сільських населених пунктів критеріям «інклюзивності» та їхнє значне відставання від рівня розвитку урбанізованих територій. Запропоновано використання норм державних соціальних стандартів як основи для визначення критеріїв інклюзивного сільського розвитку. Систематизовано основні інструменти управління інклюзивним розвитком сільських територій, показано особливості їхнього використання в контексті забезпечення реалізації пріоритетних завдань, визначених у Національній економічній стратегії та сформульовано рекомендації щодо їх удосконалення. Запропоновано внесення змін у чинне законодавство, з метою закріплення в ньому повноважень органів місцевого самоврядування щодо забезпечення місцевого розвитку на основі інклюзивного підходу. Обґрунтовано необхідність прийняття на державному рівні Концепції інклюзивного

¹ доктор економічних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри національної економіки та публічного управління, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», alpetish@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-0677-4774>.

сільського розвитку з визначенням у ній відповідних критеріїв, інструментів та механізмів реалізації, відповідальних за результати впровадження інклюзивного підходу, а також порядку узгодження завдань стратегічних і поточних планових документів, що стосуються розвитку сільських територій на інклюзивній основі. Розкрито роль планування як основного інструмента впровадження інклюзивного підходу щодо розвитку сільських територій. Запропоновано розроблення уніфікованих методичних рекомендацій для використання у процесі планування сільського розвитку фахівцями органів місцевого самоврядування. Акцентовано увагу на необхідності проведення як інструмента попередження збільшення соціально-економічних диспропорцій на сільських територіях, моніторингу процесу їхнього розвитку за основними показниками. Подано рекомендації щодо напрямів нарощування фінансової спроможності сільських територій за рахунок більш активного стимулювання розвитку бізнесу, в тому числі несільськогосподарських видів діяльності, а також через безпосередній вихід на ринки фінансових послуг. Виокремлено визначальну роль кадрового забезпечення органів місцевого самоврядування в реалізації ефективної політики інклюзивного сільського розвитку та надано пропозиції щодо базових напрямів підготовки спеціалістів-практиків у сучасних умовах.

Ключові слова: децентралізація, інклюзивність, інклюзивний сільський розвиток, інструменти управління сільським розвитком, концепція інклюзивного розвитку, національна економічна стратегія, сільські території, управління сільським розвитком.

На сільських територіях України сконцентрована значна частина потенціалу національної економіки. Підвищення ефективності його використання нині розглядається як один з визначальних чинників на шляху досягнення місії нещодавно затвердженої Національної економічної стратегії на період до 2030 року, яка полягає у створенні можливостей для реалізації наявного географічного, ресурсного та людського потенціалу країни для забезпечення належного рівня добробуту, самореалізації, безпеки, прав та свобод кожного громадянина [1, с. 3]. Така постановка питання повністю кореспондує з положеннями концепції інклюзивного розвитку, яка набула останнім часом широкого поширення. Впровадження на рівні сільських територій ідей, закладених у зазначеній концепції, сприятиме суттєвому прискоренню соціально-економічного розвитку держави та підвищенню стандартів і якості життя значної частини населення, що проживає у сільській місцевості. Надзвичайна актуальність інклюзивного підходу щодо дослідження проблем сучасного розвитку, зокрема на рівні сільських територій, і стала поштовхом для написання цієї статті.

Вагома роль сільських територій у забезпеченні збалансованого розвитку національної економіки зумовила підвищений інтерес до дослідження особливостей та проблем їхнього розвитку з боку наукової спільноти як у теоретичному, так й у прикладному аспектах, що знайшло відображення в численних публікаціях.

Так, М. Й. Малік та Л. В. Забуранна на основі розгляду особливостей трьох базових моделей сільського розвитку (виробнича модель, концепція зближення, територіальна модель) зробили висновок про те, що в умовах України найбільш прийнятними моделями сільського розвитку є моделі, які ґрунтуються на поєднанні міжгалузевого та територіального підходів. Головними драйверами соціально-економічного розвитку сільських територій, на думку авторів, повинні стати забезпечення продуктивної зайнятості та сприяння розвитку підприємництва [2].

Факторну залежність стану розвитку сільських територій від економічних, соціальних та екологічних чинників на основі використання економетричних моделей досліджували Р. Волошин В. Сава та Б. Сидорчук. Практична апробація сформованих науковцями моделей свідчить про доцільність їхнього використання під час розробки комплексних стратегій розвитку сільських територій [3].

На активному застосуванні технологій коротко- та довгострокового планування, з урахуванням норм загальнодержавних соціальних стандартів, а також наближенні процесу прийняття управлінських рішень до широкій громадськості, наголошують А. О. Горай та М. П. Талавирия, що, як вважають автори, сприятиме суттєвому розширенню та зміцненню ресурсної бази органів місцевого самоврядування, відтворенню й подальшому розвитку соціальної сфери у сільській місцевості [4].

Механізм диверсифікації розвитку сільських територій з метою підвищення їхньої конкурентоспроможності та обґрунтування впровадження цього механізму за допомогою спеціальних інструментів і методів розглянула Н. Хомюк [5].

Низку заходів, спрямованих на усунення дій державних інституцій, що гальмують процеси становлення ефективного самоврядування, слабкість кадрової ланки органів місцевої влади, недостатній громадський контроль за виконанням прийнятих рішень та оцінюванням діяльності посадових осіб запропоновано Т. Заяць, В. Россохою та М. Плотніковою [6; 7].

Дослідженню недоліків чинної системи фінансово-економічного забезпечення державного управління розвитком сільських територій України та визначенню напрямів реформування бюджетно-фіскальної політики присвячено роботу В. В. Готри та А. Я. Ковач [8].

Узагальнення досвіду країн Європейського Союзу щодо розвитку сільських територій та обґрунтування можливості його використання в українських умовах здійснено Н. В. Павліхою та Н. Л. Хомюк [9].

Новітнім трендом у дослідженні вітчизняними вченими сутності та проблем розвитку сільських територій став їхній розгляд через призму положень концепції інклюзивного розвитку. Саме в такому ракурсі результати досліджень представлено у працях О. М. Бородіної, В. М. Гейця, Т. О. Зінчук, О. І. Павлова, І. В. Прокопи, О. Г. Шпикуляка та інших [10–15].

Поява концепції інклюзивного розвитку стала науковим підґрунтям для формування нового погляду щодо розуміння сутності розвитку як універсального поняття, що його використовують для характеристики процесу змін стану різноманітних об'єктів дослідження — як на глобальному рівні,

на рівні окремих країн, так і на рівні сільських територій, які є невід'ємним складником національної економіки.

Аналіз наукових публікацій дозволив дійти висновку про недостатнє висвітлення авторами прикладних питань, пов'язаних з інклюзивним розвитком, зокрема щодо визначення критеріїв, оцінки, обґрунтування пріоритетів інклюзивного розвитку та конкретних інструментів, які повинні використовуватися в управлінській діяльності під час реалізації завдань розвитку сільських територій на інклюзивній основі. Отже, існує потреба у продовженні наукових розвідок за цією проблематикою.

Метою статті є оцінка сільського розвитку за окремими критеріями «інклюзивності» та обґрунтування рекомендацій щодо використання й удосконалення основних інструментів управління інклюзивним сільським розвитком в умовах децентралізації в контексті забезпечення досягнення стратегічних завдань, визначених у Національній економічній стратегії.

В Україні на сільських територіях мешкає понад 31 % населення, серед яких близько 3 млн осіб зайнято у сфері сільського, лісового та рибного господарства. На цей вид діяльності припадає від 10 до 14 % валової доданої вартості, що створюється в економіці країни. А за часткою зайнятих (17–18 %) він протягом багатьох років посідає другу позицію серед інших видів економічної діяльності. Для порівняння зазначимо, що частка зайнятих у промисловості становить близько 15 %. У товарній структурі зовнішньої торгівлі частка продуктів тваринного, рослинного походження та готових харчових продуктів протягом аналізованого періоду (2015–2020 рр.) складала від 38,3 до 45,1 % (табл. 1).

Таблиця 1

Роль сільських територій у розвитку національної економіки України

Показники	2015	2017	2018	2019	2020
Чисельність постійного населення (на 01 січня):					
— млн осіб	13,3	13,2	13,1	13,0	12,8
— частка у загальній кількості населення країни, %	31,8	31,7	31,7	31,6	31,5
Кількість зайнятого населення за видами економічної діяльності:					
— млн осіб	2,9	2,9	2,9	3,0	2,7
— частка у загальній кількості зайнятих по країні, %	17,5	17,7	18,0	18,2	17,1
Валова додана вартість, % у загальному підсумку по країні	14,2	12,1	12,0	10,4	10,8
Капітальні інвестиції, % у загальному підсумку по країні	10,7	14,1	11,2	9,4	9,9
Товарна структура експорту сільськогосподарської продукції, % у загальному обсязі експорту країни	38,3	41,0	39,4	44,3	45,1

Примітка: складено автором за даними [16; 17].

Суттєвий вплив сільських територій на соціально-економічний розвиток зумовив ставлення до них з боку органів державної та місцевої влади як до об'єкта підвищеної уваги. У свою чергу, це потребує застосування таких управлінських технологій та інструментів, які здатні забезпечити збереження, примноження потенціалу сільських територій, подальше зростання їхнього внеску в підвищення конкурентоспроможності національної економіки та підвищення добробуту їхніх мешканців.

Однак подальший ефективний розвиток сільських територій в Україні у сучасних умовах стримується через низку негативних явищ і чинників. До них належать:

- відсутність належної координації та дієвого контролю за виконанням заходів щодо розвитку сільських територій, які передбачено в численних стратегіях, програмах розвитку, планах заходів з їхньої реалізації як на загальнодержавному, так і на місцевому рівні;

- низька фінансова спроможність територіальних громад у сільській місцевості та залежність місцевих бюджетів від трансфертів з бюджетів більш високого рівня;

- недостатній рівень надання фінансово-кредитних послуг у сільській місцевості через нерозвиненість відповідних інституцій;

- формальне ставлення до процесу розроблення Стратегій та програм розвитку відповідних територій та незбалансованість затверджених програм і заходів з фінансовими можливостями;

- низька інвестиційна привабливість та слабкий брендинг сільських територій;

- нерозвиненість мережі об'єктів соціальної інфраструктури та фізична і моральна застарілість значної частини закладів та установ, що проваджують свою діяльність;

- дисбаланси в рівнях оплати праці робітників у сільській місцевості порівняно з міськими поселеннями, що призводить до нееквівалентного обміну її результатами та, як наслідок, зумовлює відставання за показниками добробуту та рівня життя населення в сільській місцевості;

- високий рівень безробіття сільських мешканців на тлі нерозвиненості несільськогосподарських видів діяльності;

- брак достатньої кількості кваліфікованих фахівців, здатних використовувати у своїй діяльності новітні технології, створювати й впроваджувати інноваційні продукти, приймати ефективні управлінські рішення щодо розв'язання наявних проблем на місцевому рівні.

Перехід до моделі сільського розвитку на інклюзивній основі передбачає, насамперед, подолання вищезазначених негативних явищ та забезпечення підвищення добробуту та високих стандартів життя мешканців сільських територій.

Термін «інклюзивний сільський розвиток» нині активно використовується в наукових публікаціях багатьма авторами. У широкому розмінні його трактують як «всеохопне покращення якості життя в сільській місцевості на основі створення умов, за яких кожен без винятку має можливість реалізувати свої економічні, соціальні та політичні права, розвивати свій

потенціал і користуватися перевагами, що виникають у його середовищі» [10, с. 5–6].

Проведений нами аналіз деяких показників розвитку сільських територій, зважаючи на критерії та положення концепції інклюзивності, яка акцентує увагу на «просуванні справедливих можливостей економічних учасників під час економічного зростання з вигодами для кожного сектора суспільства» [18, с. 73], свідчить про їхнє відставання від урбанізованих територій, а отже, дає підстави для висновку про необхідність здійснення більш активних заходів з боку держави з метою згладжування міжтериторіальних та міжсекторальних економічних і соціальних диспропорцій.

Так, наприклад, за показником середньомісячної номінальної заробітної плати штатних працівників сільське господарство посідає одне з останніх місць серед інших видів економічної діяльності. Її фактичний розмір за останні п'ять років не перевищував 85 % середньомісячної номінальної заробітної плати штатних працівників у цілому по економіці (табл. 2).

Таблиця 2

**Середньомісячна номінальна заробітна плата
штатних працівників за видами економічної діяльності
(у відсотках до середньомісячної номінальної заробітної плати
штатних працівників у цілому по економіці)**

Види економічної діяльності	2015	2017	2018	2019	2020
Сільське, лісове та рибне господарство	78,9	85,3	85,2	84,4	84,2
у т.ч. сільське господарство	74,8	81,1	80,8	83,2	84,0
Промисловість	114,2	107,4	108,7	112,3	110,1
з неї виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	99,7	95,1	86,5	95,1	92,8
Будівництво	84,6	88,0	88,5	89,1	84,8
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	111,9	107,4	106,1	102,8	97,4
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	110,9	108,2	111,2	111,5	103,1
Тимчасове розміщування й організація харчування	66,4	70,2	66,3	64,1	52,0

Примітка: джерело [16, с. 22].

Ще більш помітною є різниця між сільськими та міськими поселеннями за показниками обладнання житлового фонду базовими комунальними благами (табл. 3).

Таблиця 3
Обладнання житлового фонду в Україні за типами місцевості
(станом на 2019 р.)

Питома вага загальної житлової площі, обладнаної:	Тип місцевості	
	міська	сільська
	%	
— водопроводом	78,2	38,6
— каналізацією	77,1	34,8
— опаленням	78,6	55,5
— газом	81,5	83,2
— гарячим водопостачанням	61,0	25,2

Примітка: джерело [19, с. 103].

За такої ситуації цілком очевидними є причини масової міграції населення з сільських територій (у великі міста або навіть до інших країн) з метою пошуку кращих умов проживання та більш вигідних умов праці. Внаслідок зміни місця праці сільським населенням, а найчастіше й місця постійного проживання, економіка країни зазнає потенційних втрат через недоотримані обсяги валового внутрішнього продукту, що його здатна створювати агропромислова сфера, та відповідно суттєво менші обсяги фінансових надходжень від експорту продукції на зовнішні ринки.

Однією з найголовніших проблем, вирішення якої здатне покращити ситуацію та пом'якшити наявні соціально-економічні дисбаланси в економіці країни, є недостатній обсяг інвестиційних ресурсів, що їх спрямовують внутрішні та зовнішні інвестори на розвиток сільських територій. При цьому загрозливою, на наш погляд, є стала тенденція щодо їхнього скорочення останніми роками у відносному й абсолютному вираженні. Наприклад, якщо у 2017 році обсяг капітальних інвестицій у розвиток сільського господарства, мисливства та надання пов'язаних з ним послуг склав 63,2 млрд грн, у 2018 році — 65,1, у 2019 році — 58,6, то у 2020 році — лише 50,4 млрд грн, тобто їхній щорічний обсяг еквівалентний приблизно 2 млрд дол. США. Одночасно обсяг інвестицій у виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів за останні 3 роки був майже удвічі меншим — на рівні близько 1 млрд дол. США щорічно. Водночас, як зазначається у Національній економічній стратегії, український агропромисловий сектор тільки для досягнення належного стану землі, розвитку *Agtech* та стимулювання R&D потребує до 2030 року близько 50 млрд дол. США [1, с. 63].

Дуже амбітним у контексті досліджуваної нами проблеми і таким, що може позитивно вплинути на стан сільських територій, є індикатор щодо залучення до 2030 року в розвиток агропромислового сектору та харчової промисловості України 25 млрд дол. США прямих іноземних інвестицій [1, с. 101]. Але його досягнення потребує колосальних зусиль як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях. Вони повинні бути спрямовані на формування позитивного інвестиційного іміджу країни за усіма складниками, що його визначають, — політичним, інституційно-правовим, економічним, соціально-культурним, ментальним та ін.

Таким чином, навіть відповідно до визначених стратегічних орієнтирів обсяг очікуваних інвестиційних ресурсів для забезпечення ефективного розвитку сільських територій у найближчі 10 років буде недостатнім. При цьому потребують додаткових досліджень й обґрунтувань питання щодо джерел фінансування розвитку мережі об'єктів соціальної сфери та центрів надання адміністративних послуг у сільських населених пунктах, підвищення розміру доходів та рівня життя населення, створення умов для саморозвитку й самореалізації сільського населення, підготовки висококваліфікованих кадрів для роботи в сільській місцевості тощо.

Отже, вищенаведене свідчить про те, що, за своїми параметрами (рівень доходів, рівень добробуту, інвестиційна привабливість), розвиток сільських населених пунктів поки що не відповідає критеріям «інклюзивності» та значно відстає від урбанізованих територій за більшістю показників.

Позитивно оцінюючи в цілому виокремлення у Національній економічній Стратегії до 2030 року окремим пунктом стратегічні завдання щодо підтримки й розвитку сільських територій, розглянемо більш детально конкретні інструменти, використання яких здатне забезпечити більш швидке та якісне їхнє виконання (рис. 1). Зазначимо, що перехід до інклюзивного сільського розвитку є довготривалим процесом і потребує законодавчо-нормативного врегулювання низки питань задля його впровадження. Насамперед, на нашу думку, необхідно внести відповідні доповнення в базовий законодавчий акт, яким визначаються повноваження органів місцевого самоврядування в частині регулювання соціально-економічного і культурного розвитку територій. Так, у ст. 27 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [20] було б доцільно закріпити положення про те, що «забезпечення збалансованого економічного та соціального розвитку відповідної території, ефективного використання природних, трудових і фінансових ресурсів» здійснюється на основі інклюзивного підходу.

Також таким, що назріло, є питання розроблення та затвердження на державному рівні Концепції інклюзивного сільського розвитку з визначенням у ній відповідних критеріїв, інструментів та механізмів реалізації, відповідальних за результати впровадження інклюзивного підходу, а також порядку узгодження завдань стратегічних і поточних планових документів, що стосуються розвитку сільських територій на інклюзивній основі. Положення цієї Концепції повинні бути деталізовані у стратегічних документах загальнодержавного рівня (наприклад, у програмі розвитку агропромислового комплексу, державній стратегії регіонального розвитку) та у стратегіях, програмах, інших документах з розвитку окремих територіальних утворень.

Як один з варіантів, в основу критеріїв інклюзивного сільського розвитку можуть бути покладені державні соціальні стандарти щодо забезпечення населення сільської місцевості базовими соціальними послугами відповідно до встановлених норм — дитячими садочками, школами, амбулаторіями, поліклініками, лікарнями, кінотеатрами, об'єктами фізкультурно-оздоровчого призначення тощо, з урахуванням специфічних умов і особливостей конкретних населених пунктів.

Рис. 1. Завдання Національної економічної стратегії щодо розвитку сільських територій та інструменти їхнього досягнення

Примітка: складено автором на основі [1, с. 93].

Питання стимулювання диверсифікації сільської економіки, створення сприятливого інвестиційного клімату, розвитку державно-приватного партнерства потребують відповідних нормативних змін та доповнень також і в частині визначення преференцій умов і режимів діяльності для бізнесу, особливо, що стосується спорудження і функціонування об'єктів з надання соціальних послуг та розвитку інфраструктури.

Потужним інструментом, що повинен прискорити процес надання розвитку сільських територій інклюзивної спрямованості та змісту, є стратегічне та поточне планування. Саме планування, як зазначають В. Д. Майстер та В. І. Піла, «будучи формотворчим, функційно-орієнтаційним елементом системи управління, воно відтворює систему в собі, її елементи, надаючи їм власних параметрів». А стратегічне планування як ключовий елемент стратегічного управління допомагає органам влади приймати рішення щодо досягнення місії, реалізації функцій, мети і завдань [21, с. 4].

Водночас, варто зазначити, що, незважаючи на завершення процесу об'єднання територіальних громад, досі не у всіх громадах розроблено та затверджено стратегії розвитку. А ті, що приймалися раніше, ґрунтуються на різних методичних підходах і тому мають відмінності як за структурою, так і за змістовним наповненням. Отже, на порядку денному стоїть питання щодо розроблення уніфікованих методичних рекомендацій для фахівців з метою їх використання під час визначення пріоритетів і поточних завдань щодо розвитку територій. Одночасно повинен бути визначений механізм оцінки результативності реалізації місцевих стратегій та поточних планів, а також порядок внесення змін і доповнень у зазначені документи в разі наявності суттєвих відхилень у процесі їхнього виконання.

Попри наявні власні повноваження та відповідальність місцевих органів за соціально-економічний розвиток територій, зберігається небезпека значного розшарування й виникнення диспропорцій на місцевому рівні за показниками добробуту та рівня життя населення через суттєві відмінності в рівнях економічного розвитку та різні фінансові та ресурсні можливості окремих територіальних утворень. Отже, існує потреба у здійсненні моніторингу процесу розвитку сільських територій за визначеним переліком показників та вжитті необхідних заходів у разі виявлення тенденцій щодо збільшення нерівномірності в розвитку громад. Повноваження щодо проведення такого моніторингу та обґрунтування необхідних управлінських рішень за його результатами повинні бути покладені на центральний орган виконавчої влади з питань формування та реалізації державної регіональної політики за участі представників регіональних органів управління.

Результативність планування як найважливішого інструменту управління інклюзивним сільським розвитком перебуває у прямій залежності від наявних фінансових ресурсів й від бажання та вміння керівників забезпечити їхнє додаткове залучення. Фінансова децентралізація надала місцевому самоврядуванню широкий спектр таких можливостей — від збільшення дохідної частини місцевих бюджетів за рахунок активізації економічної діяльності на власних територіях та відповідного зростання обсягів податкових надходжень до безпосереднього виходу на ринок фінансових послуг, як на внутрішній, так і на зовнішній. Не обмежені нині органи місцевого самоврядування й у питаннях щодо розвитку міжмуніципального співробітництва, отримання додаткового фінансування через Державний фонд регіонального розвитку тощо. Головною проблемою, що перешкоджає нарощуванню фінансової спроможності територій, залишається, на нашу думку, відсутність стратегічного бачення та неготовність частини ке-

рівників до роботи в нових умовах господарювання, а також брак кваліфікованих фахівців середньої ланки, здатних обґрунтовувати на високому професійному рівні необхідні управлінські рішення, здійснювати підготовку документів по проєктах, розрахованих на зовнішніх інвесторів, по проєктах, які можуть реалізовуватися в рамках міжтериторіального співробітництва, по проєктах, які можуть спрямовуватися на участь у конкурсах на отримання грантів тощо. Отже, не втрачає своєї актуальності питання щодо опрацювання стимулів та механізмів заохочення фахівців високої кваліфікації до роботи в сільській місцевості.

Розвиток сільських територій нині потребує особливої уваги з боку державних інституцій різного рівня та концентрації зусиль органів публічного управління й місцевого самоврядування на вирішенні нагальних проблем, що стосуються економічної та соціальної сфери на локальному рівні, зокрема в частині залучення додаткових фінансових, інших ресурсів та диверсифікації внутрішніх й зовнішніх джерел їх надходжень.

Головними інструментами досягнення збалансованості між економічними й соціальними параметрами розвитку сільських територій у найближчій перспективі повинні стати оперативне розроблення й прийняття нормативно-правових актів з регулювання проблем сільського розвитку та контроль за їх дотриманням; удосконалення методології стратегічного та поточного планування розвитку сільських територій (територіальних громад) та порядку узгодження основних показників місцевих стратегій, що розробляються, із загальнонаціональними пріоритетами; гнучкий механізм надання преференцій потенційним інвесторам; високопрофесійний брендинг власних територій відповідними службами й фахівцями органів місцевого самоврядування; використання можливостей державно-приватного партнерства в агропромисловій сфері; фінансова підтримка коштами Державного фонду регіонального розвитку створення аграрних кластерів, подальшого розвитку кооперативів, фермерських господарств, інших форм об'єднань малих виробників, а також об'єктів сільськогосподарської інфраструктури; пряме фінансування окремих інвестиційних проєктів з місцевих бюджетів; активізація співробітництва органів місцевого самоврядування з метою реалізації спільних інтересів, спрямованих на соціально-економічний та культурний розвиток територій.

Зазначені інструменти повинні слугувати орієнтиром для подальших наукових розвідок щодо дослідження розвитку сільських територій на інклюзивній основі. Їхня спрямованість на розв'язання прикладних проблем набуває особливого значення в умовах децентралізації влади, розширення повноважень органів місцевого самоврядування та має допомогти фахівцям-практикам швидше адаптуватися до нових умов діяльності й застосування сучасних управлінських технологій та інструментів під час вирішення стратегічних та поточних завдань розвитку сільських територій.

Список використаних джерел

1. Національна економічна стратегія на період до 2030 року. Затв. пост. Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 179. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://bit.ly/37UaCNJ>.

2. Малік М. Й., Забуранна Л. В. Розвиток сільських територій в умовах децентралізації влади. *Економіка АПК*. 2017. № 7. С. 5–14.
3. Сава А., Сидорук Б., Волошин Р. Удосконалення розвитку сільських територій за результатами економіко-математичного моделювання. Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації. *Міжнародний науковий журнал*. 2020. Вип. 3–4. С. 86–100.
4. Талавирич М. П., Горай А. О. Розвиток сільських територій в умовах децентралізації. *Економіка АПК*. 2018. № 11. С. 75–79.
5. Хомюк Н. Механізм диверсифікації розвитку сільських територій в умовах децентралізації. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2019. № 3. С. 112–120.
6. Заяць Т. Розвиток сільських поселень України в умовах децентралізації: можливості та ризики. *Демографія та соціальна політика*. 2017. № 3 (31). С. 48–60.
7. Россоха В., Плотнікова М. Розвиток сільських територій України в умовах децентралізації управління: стан, проблеми, перспективи. Економічний дискурс. *Міжнародний науковий журнал*. 2018. Вип. 4. С. 41–53.
8. Готра В. В., Ковач А. Я. Вплив процесу децентралізації на розвиток сільських територій. *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. Економіка*. 2021. Вип. 1 (57). С. 30–37.
9. Павліха Н. В., Хомюк Н. Л. Досвід Європейського Союзу щодо розвитку сільських територій. *Бізнес-навігатор*. 2018. Вип. 1–1 (44). С. 53–57.
10. Гець В. М., Бородіна О. М., Прокопа І. В. Інклюзивність як напрям і візія сільського розвитку в Україні: концептуальні засади. *Економіка України*. 2020. № 11. С. 3–20.
11. Бородіна О. М., Прокопа І. В. Інклюзивний сільський розвиток: науковий дискурс. *Економіка і прогнозування*. 2019. № 1. С. 70–85.
12. Зінчук Т. О. Інклюзивна складова розвитку сільських громад. *Інтелектуальна економіка в умовах суспільних трансформацій: перспективи публічно-приватного партнерства*: матер. III Міжн. наук.-практ. форуму, 27 черв. 2017 р. : у 2-х част. Житомир : ЖНАЕУ, 2017. Ч. 1. С. 16–22.
13. Павлов О. І., Дідух С. М., Барвіненко В. Д. Агропродовольчі холдинги в системі інклюзивного сільського розвитку. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. «Економіка і менеджмент»*. 2020. Вип. 45. С. 49–55.
14. Прокопа І. В. Поліпшення доступу до суспільних послуг на селі як напрям інклюзивного сільського розвитку (на прикладі охорони та здоров'я освіти). *Український соціум*. 2019. № 4 (71). С. 99–108.
15. Шпикуляк О. Г., Ігнатенко М. М., Швець А. А. Концептуальні оцінки реалізації засад інклюзивного розвитку сільських територій за участі агрохолдингових інтегрованих формувань. *Економіка АПК*. 2021. № 3. С. 97–111.
16. Статистичний збірник «Сільське господарство України за 2020 рік» / відп. за вип. О. М. Прокопенко. *Державна служба статистики України*. URL : <https://bit.ly/3Ma7jAA>.
17. Товарна структура зовнішньої торгівлі України. *Державна служба статистики України*. URL : <https://bit.ly/3rtNWuD>.
18. Тищенко О. П. Інклюзивний розвиток національної економіки України: передумови та домінанти формування стратегії управління. *Бізнес Інформ*. 2019. № 9. С. 71–79.

19. Статистичний щорічник України за 2020 рік / за ред. І. Є. Вернера. *Державна служба статистики України*. URL : <https://bit.ly/37qwaRX>.
20. Про місцеве самоврядування в Україні. Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97–ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <http://bit.ly/3d8ijhe>.
21. Пила В. І., Майстер Т. В. Сутність, завдання та основні етапи стратегічного планування в державному управлінні. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2011. № 6 (121). С. 3–6.

Надійшла до редакції 20.12.2021

Oleksandr TYSHCHENKO

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

Inclusive Development of Rural Areas in the Context of Decentralization of Power: Problems and Priorities

The article, based on the results of the assessment of trends in the main socio-economic indicators, shows the role of rural areas in the economy of Ukraine and systematizes the factors that hinder their further effective development. The expediency of introducing an inclusive approach to rural development in the context of decentralization of power is substantiated. Based on the main provisions of the concept of inclusive development and the peculiarities of its manifestation at the level of rural areas, the meaning of the concept of «inclusive rural development» is revealed. The inconsistency of the development of rural settlements with the criteria of «inclusiveness» and their significant lag behind the level of development of urban areas has been established. The use of state social standards as a basis for determining the criteria for inclusive rural development is proposed. The main tools for the management of inclusive development of rural areas are systematized, the peculiarities of their use in the context of ensuring the implementation of the priority tasks identified in the National Economic Strategy are shown and recommendations for their improvement are formulated. In particular, it is proposed to amend the current legislation in order to consolidate the powers of local governments to ensure local development based on an inclusive approach. The necessity of adopting the Concept of Inclusive Rural Development at the state level with the definition of relevant criteria, tools and implementation mechanisms responsible for the results of the inclusive approach introduction as well as the coordination of tasks of strategic and current planning documents related to rural development on an inclusive basis is substantiated. The role of planning as the main tool for implementing an inclusive approach to rural development is revealed. The development of unified methodological recommendations for use in the process of rural development planning by specialists of local self-government bodies is proposed. Emphasis is placed on the need to monitor the development of rural areas by key indicators which will serve as a tool to prevent the growth of socio-economic disparities in rural areas. Recommendations are given on the areas of increasing the financial capacity of rural areas through more active stimulation of business development, including non-agricultural activities, as well as through direct access to financial services markets. The decisive role of staffing of local self-government bodies in the implementation of the effective policy of inclusive rural development is emphasized and proposals on the basic directions of training specialists-practitioners in modern conditions are provided.

Keywords: *decentralization, inclusiveness, inclusive rural development, rural development management tools, concept of inclusive development, national economic strategy, rural areas, rural development management.*